

Ilona **Borská**

**Kdo zachránil
jeden
život**

životopisný román

motto

The background of the cover is a warm-toned landscape photograph. In the foreground, there is a field of tall, golden-brown grass. In the middle ground, several green trees are scattered across a gentle slope. The sky is a pale, hazy yellow, with a few small black silhouettes of birds in flight. Overlaid on the right side of the image are three large, stylized white line-art flowers with many petals, resembling daisies or sunflowers. The overall mood is peaceful and nostalgic.

MOTTO

Ilona *Borská*

Kdo zachránil
jeden život,
zachránil celý svět

Praha 2012

© Iona Borská – heirs, 2012
Cover © Vendula Volkmerová, 2006

ISBN 978-80-7246-631-3

I.

1.

Jednu červnovou neděli roku 1905 šla moje babička Luisa Ochranová s procesím na pouť. Děti se nedivily, chodívala dost často: do Staré Boleslavi, do Vambeřic, na Svatou horu, někdy i k Marii Pomocné ve Slezsku. Jednou putovala až do Mariazellu pod Alpami. Moje babička Luisa byla totiž velmi zbožná žena. Také měla dost důvodů, proč padnout na kolena před oltářem Bohorodičky, své nejmilejší světice. Třetí příčina, která ji vedla na ty posvátné výpravy, byla, obávám se, docela světská: Luisa ráda cestovala. A mohla si chudobná vdova jen tak, sama, bez důvodu vyjet na výlet? A takhle s procesím, v počestném houfu, přece vyrazila do světa, smysluplně a lacino.

O děti se postarala; v troubě mají pekáček sekané, kastrol zelí a vdolky. Kafe k snídani holky uvařej, topení jim připravila. Jindy to dělá Andulka, ale dneska Luisa sama nachystala do kamen, pro klid duše. U kraje plotny v hrnci jsou knedlíky na pařáku. Aby nikdo nemohl říct, že Ochranová chodí po poutích a děti nechá hladem. Aby to nemohla říct Ta, Tamta, co jí celý život kouká přes rameno a číhá na každou chybičku.

„Kam jdeš na pouť, maminko?“ zeptala se Zdenka. Luisa sebou trhla: zrovna ty se ptej! Kdybych se podřekla, kam jdu, třeba se dovtipíš.

„Na Chlumek,“ pokrčila rameny, „ani pořádně nevím, kde to je, snad kdesi u Pardubic. Jdeme s procesím od svatého Vojtěcha, oni to znají, tak nás dovedou.“

Zdena se tím spokojila a Luise odlehlo. Hlavně když nepadlo slovo Luže. V Luži, dole pod Chlumkem, pod chrá-

mem Marie Panny, je léčebný ústav pro tuberácké děti. Kdyby řekla, že jde do Luže, Zdena se dovtípí; přece ví, co jí schází. A myslela by, že ji matka chce dát do ústavu.

Ale vždyť ji chce dát do ústavu!

(Tys to dopracovala, syčí jí za zády Tamta.

Však jsou tam jiné děti, a kolik, omlouvá se Luisa. Není na tom nic špatného!

Byl z tuberáckýho rodu, řekne Tamta pohrdavě. Já jsem tě varovala! Já tě varovala!

Vilma Horácková je z takový solidní rodiny, a dostala souchotiny, drží se svého Luisa. Půl roku tam byla, a jak jí dali do richtiku. Jen kvete!)

„My jsme to samozřejmě platili,“ vysvětlila Luise sestřenka Horácková poněkud zvysoka. „Ale ty jsi nemajetná vdova; když si podáš žádost, přispěje ti sirotčí fond. Dojdi si rovnou za ředitelem, tuhle ti napíšu, jak se jmenuje. Moc hodný člověk. On ti poradí. A pěkně ho od nás pozdravuj!“

Minulou neděli o tom Luisa mluvila s Ládíkem, nejstarším synem. Vzala ho stranou, aby ostatní děti neslyšely.

„Ty chceš psát na chudinský úřad?“ vyjel na ni. „Propána, copak jsme klesli tak hluboko?“

(Má strach: co kdyby se to dověděl někdo u firmy!)

Ladislav pracuje „u firmy“ druhým rokem. Šel tam nerad; přesněji řečeno vyváděl jak pominutý. To byl ještě naživu otec. Naživu, na smrtelné posteli.

„Moc mě to mrzí, chlapče, ale s univerzitou se rozluč. Můj klient, majitel salonu Háša a syn, tě vezme k sobě, už jsem s ním mluvil.“

„Nejsem krejčí,“ namítl Láda.

„Nejsi nic!“ vykřikl otec a rozkašlal se. „Budeš dělat účetního, to se naučíš,“ dokončil vyčerpaně, když záchvat pominul.

Naučil se to. Má slušný příjem, jeden oblek nebo plášť ročně gratis, kvůli reprezentaci; ostatní za režijní cenu.

(Když říká „firma“, vyslovuje to s velkým F. A většinou už říká „Naše firma“.)

„Nemluv tak hlasitě,“ zašeptala Luisa. „Uslyší tě. Tak mi porad, co mám jiného dělat. Kašle, potí se, dvakrát za noc si převlíká košili. S Jakubem to začalo stejně.“

Láda sklopil oči. (Panebože, ten koberec je ubohý!)

„Ty si všechno moc bereš, maminko! Třeba se jenom nachladila, a ty hned vidíš bůhvíco,“ řekl konejšivě, protože chtěl odejít. „A že se potí – možná má těžkou peřinu. Já jsem svou bytnou taky požádal o lehčí...“

„Potíš se?“ vyhrkla Luisa polekaně.

„Ale ne, máti, prosím tě... Jen mi bylo horko.“

Hleděla na něj s udivenou směsicí lásky, pýchy a nechuti. Její syn; mladý, nadějný zaměstnanec firmy Háša a syn, krejčovský salon pro pány. Fešák, jako ze škatulky. Švihák. Sobec. Jakub mu opatřil dobré místo. Postaral se o něj. O všechno se snažil postarat. Ještě tři roky na univerzitě, tak dlouho byste nevydrželi. Zdena ať učitelství dokončí, má rok a půl, to snad zvládnete. Mášu dej do učení, Anču samozřejmě taky.

Všechno mi ještě hleděl zařídít, vzpomíná Luisa a slzy má na krajíčku. Syn postřehl, jak se jí krabatí tvář, urychleně končí rozhovor: „Jestli si myslíš, že by Zdence prospěl venkov, napiš strýci Václavovi, oni ji tam jistě vezmou. Nezlob se, máti, teď už musím jít. V týdnu se sem nedostanu, máme moc práce – asi zas až v neděli.“

(První, co udělal, když začal vydělávat: najal si pokoj. U vdovy po učiteli: zvláštní vchod, balkon, snídaně. Domů chodí jen v neděli na oběd.)

„Příští týden jdu na pouť, Ládo.“

„Už zas? Tak to přijdu až za čtrnáct dní.“

Letmo ji políbil na čelo. „Tomu strýci Václavovi napiš!“

Dívala se za ním, jak odchází, jak mizí na celých čtrnáct dní. Fešák, švihák, sobec, ale její syn. Je vůbec možné zahnat své dítě navěky? Vzpomene si někdy Tamta na Luisu? Na svou prvorozenou? Napišu Václavovi, uvažovala,

poručník mi to přece také radil, ptal se: „Copak vy nemáte příbuzné na venkově, paní Ochránová? Že hned pomýšlíte na ústav?“

„Manželův bratr má hospodářství na Šumavě.“

„No tak vidíte!“

„Není to žádný statkář,“ řekla váhavě. „Jen malý rolník.“

„A vaše rodina?“ Číhavě se předklonil.

Už to gesto ji přesvědčilo, že všechno ví. Léta pracoval s Jakubem ve stejné kanceláři, jistě na to někdy přišla řeč. Vydědění je právní akt, a oni byli právníci.

„Neudržuji styky se svými příbuznými.“

Jsem vyděděná, prokletá. Tohle jste chtěl slyšet, pane doktore?

Poručník má protivný zvyk dlouze civět do papíru, jako by o něčem přemýšlel. Potukává si násadkou do stolu. Kdyby neťukal, myslela by, že dříme.

„Uvážila jste, paní Ochránová, že je to léčebný ústav pro děti?“ Pohlédl na ni vypouklýma bledýma očima. „Nejspíš přijímají jen do osmnácti a slečně Zdeně už bude osmnáct.“

„Až za sedm měsíců,“ namítla. „Třeba by jí těch sedm měsíců stačilo. Dcerku mých známých...“

Nenechal ji domluvit: „Nějaký čas také trvá, než se žádost vyřídí.“

Možná by jí pomohlo i půl roku, jako Vilmě, myslela si. Od vás, pane doktore, přece nechci víc než podpis. Naděláte cirátů, a já bez vašeho podpisu nic nepořídím, protože vy jste poručník a já jen její matka. Co znamená matka na počátku 20. století?

Zíral před sebe a ťukal do stolu. „Nejdřív byste měla zjistit, jestli ji vůbec vezmou,“ řekl konečně. „V kladném případě vám samozřejmě žádost napíšu.“

Proč by měl psát žádost? Celých dvaatřicet roků života s Jakubem sama psala nejrůznější žádosti a podání. Melouchy; celých dvaatřicet let jim byla každá koruna dobrá. Lidé chodili: Pane doktore, prosím jich, napíšu mi tohle, napíšu mi ono – možná tušili, že většinu těch petic píše Luisa.

Spolkla vztek: „Já se na to tedy přeptám, pane doktore.“
Mírně nadsedl v křesle. Uklonil se, jako když si uvolňuje
příškrčený límec. „Služebník, paní Ochránová.“

Dokud žil Jakub, tenhle „služebník“ Luise líbal ruku.

2.

Napadla ji záminka, jak by se mohla do Luže dostat a doma
nic nevysvětlovat. Konají se tam slavné poutě. Zeptá se paní
Krafkové z přízemka: nedávno povídala, že si koupila pout-
ní kalendář.

Krafková couvla do kuchyně, sáhla pro knížku nahoru na
kredenc, chvíli listovala: „Tady je to. Tři velké poutě do
roka; Třešnová má být za měsíc.“

Pak ještě přiběhla nahoru celá udýchaná: „Já bych šla
taky, paní sousedko, jestli by vám to nevadilo, já na tu stra-
nu nikdá nebyla. Vyzvím, která fara chystá procesí, a šla
bych s vámi, jo? Vidíte, tohle jsem vám chtěla ukázat,“ šer-
muje knížečkou, „v tom poutním kostele mají zázračný ob-
raz, nějaký hraběnce uzdravil na smrt nemocnou dceru.“

Konec té věty se vyhoupl do otazníku, paní Krafková
čeká ve dveřích, jestli se Luisa svěří, jestli se přizná, že prá-
vě kvůli tomu obrazu chce jít orodovat na Chlumeck. I slepý
by si všiml, jak jejich Zdenička poslední dobou schází,
a povídala Rádlová, co s nima sousedí, že to děvče celý noci
prokašle. Luisa není zrovna sdílná osoba; Krafková ještě
chvíli otálela, pak dala spánembohem a trochu dotčeně du-
pala po točitých schodech do přízemku.

3.

Vyjížděli pozdě večer, prostí poutníci dobytčím vagonem,
pan páter, kaplani a madona s nosítky v kupé. Poutníci se
usadili na podlaze vagonu, opření o stěny nebo záda o záda;

fajnovější ženské si pod sebe rozprostřely pléd. Polohlasně hovořili, a když je rytmické hrkotání vlaku ukolébalo, dřímali sesunutí jeden na druhého v důvěřivé bezostyšnosti spánku.

Luisa nespala. Vklíněná mezi Krafkovou a jakési děvčátko, které jí později spadlo do klína, přemílala si v hlavě, co poví těm doktorům. Nač nesmí zapomenout, na co se musí zeptat. Hlavně na to, jestli by Zdenu vzali, když jí už letos bude osmnáct. V kapse nahmatala papírek, Růža Horáčková jí napsala jméno majitele ústavu, ale za tím samozřejmě Luisa nepůjde, stačí nějaký úředník nebo obyčejný doktor. Všecko si zapíše, aby pak nezapomněla; Jakub si vždycky také všechno psal. Zrovna na ten papír od Růženky, po rubu je tam ještě místa dost. A pozdrav vyřídí, Růženka jí to kladla na srdce: řekni, že moc pěkně pozdravujeme a Vilmička že je zdravá a veselá.

K ránu i Luisa usnula, a tvrdě, museli ji budit, když vlak zastavil a všichni se hrnuli ven jediným širokým otvorem vagonu. Krafková jí na nástupišti pomohla svázat krabici s jídlem do plédu, tak, teď s tím na záda a pospěšte si, ať nám neutečou, chlapi s nosítky už jsou kdoví kde vpředu.

Svěží jarní vzduch je probral z dřímoty. Za posledním stavením nasadil předzpěvák notu mariánské písně, Luisa se vroucně připojila, společný zpěv ji zvedl náladu. Najdu ten ústav, poptám se, napíšu žádost, všechno dobře dopadne. Pane doktore, v zimě jí bude osmnáct, ale je skoro hotová učitelka, mohla by vypomocť s menšíma dětma, pane doktore, ona je šikovná, ochotná, doopravdy.

„Tisíckrát... tébe... ó matič... Ježíšé...“

Vítr jim trhal slova od úst, voňavý jitřní vítr, teď za chládku se dobře šlo. Silnička točitá, svažité, první ves, také už vstávají, chystají se na pouť.

„Koukejte, paninko, ta vyhlídka!“

Za Dobrkovem pohled jak z divadelního balkonu: dole na jevišti městečko (těsně u rampy řeka a most), na dvou návrších dvě dominanty, barokní chrám a rozeklané trosky hradu. Kdo chystal tuhle scénu, nezapomněl na nic; ještě je tu

jeden kostel se skromnější hranolovou věží, kus pod ním synagoga, střechy domů a chalup mezi košatými stromy. Městečko jako z pohádky, jen tu léčebnu Luisa nikde neviděla; nevádí, Růžena Horáčková povídala, že kancelář je rovnou na náměstí, jde se tam širokým průjezdem, to najdeš, Lojzičko, mají na vratech tabulku. Hlavně aby tam někdo byl, v neděli, a v poutní neděli k tomu.

Jestli mi slíběj, že by Zdenu vzali, hned zítra napíšu na sirotčí fond, umiňuje si Luisa. Však se Ládík nezblázní.

„Pod kopcem si umyjeme nohy v potoce,“ řekla zas ta žena, co ji upozornila na vyhlídku. „A obujem se.“

Jenže Luisa šla v botách už z vlaku, nebyla zvyklá chodit bosky, i když věděla, že se tím dá ušetřit.

Tam, kde cesta vedla přes mostek, sestoupili po drnech k vodě. Byla chladná, příjemná; ženské pozvedaly sukně nad kotníky, křičely na chlapy otočte se, otočte, ale byla v tom spíše koketerie než opravdový stud. Stejně jdou s procesím buď kluci, nebo dědkové. Pan páter je trochu mladší, ale ten se nepočítá.

Na protějším břehu táboří jiní poutníci, v mělké vodě se potkávají.

„Odkudpak jdete?“

„Z Chrudimě.“

„Přijeli jste?“

„Ale kdepak, my pokaždý pěšky. Nazpátek zas. Vy jste Pražáci?“

Za křovím se převlékají družičky, bílé šaty si nesly v krabicích na zádech, šaty i věneček z látkových kvítků.

Do města šlapou obě procesí v závěsu, ale každé zpívá jinou píseň, překřikují se. Teprv když se pan farář od svatého Vojtěcha zaškaredil a napomenul předzpěváka, Pražáci ztichli a připojili se k Chrudimským.

Stejně už byli v ulicích, mezi pouťovými boudami, mezi atrakcemi, kde trhovci vykládají zboží a svěští spěšně dostavují kolotoče a houpačky. Obchody kolem náměstí jsou dokořán, hospody vydechují slibné vůně.

Cesta teď vede do kopce, zpěv se drobí, na prostranství pod chrámovými schody vznikla tlačénice. „Jdou po kolenou,“ říkají ženské, a Luisa už je také vidí, nahoře na příkrém schodišti nejzbožnější poutnice co schod, to záklek, šedesát schodů; ve slavném čase poutí před sto lety prý na každém stupni odříkaly jedno Zdrávas, Maria.

Schodiště je strmé, nad ním se zvedá vysoký kostel se dvěma věžemi, každá jako ukazovák namířený k nebi. Giovanni Battista Alliprandi byl Ital, ale chrám tu postavil španělský, baroko hrdé a přísné. Panující. Vzhlížej! Pokoř se! Kaj se.

Tím větší úleva, když potom nahoře překročíš práh. Mílostiplná chrámová náruč, bílá a zlatá. Laskavě, sladce tě pozvedá pod klenbu a ještě výš, až k samým nebesům. Stavitel Alliprandi dobře pochopil, co po něm žádá investor, jezuitský řád.

Mše byla slavná, zpívaná. Varhany, tympány, lesní rohy. Vonělo kadidlo, květiny a tající parafín svíček.

Jednou ve Šluknově, když byla Luisa v penzionátě, dostaly s kamarádkou za úkol urovnat v kapli do váz bílé lilie. Na májovou pobožnost. Z té vůně, z té omamné sladkosti se Luise zatočila hlava. Kaple se kolébala jako ve vlnách, mizela v mlze, Luisa omdlela. Procitla kamarádce v náručí, měkce přivinutá, bezmocná, příjemně slabá. Tenkrát prvně pocítila to šlehnutí, krátké a slastné, které jí projelo středem těla, překvapivě zdola nahoru. Ta druhá snad zažila něco podobného, přitiskly se jedna k druhé a políbily se.

Ne, to není přesné: líbaly se víckrát, na ústa, na oči, na krk a znovu na rty. Potom se jedna druhé dlouho vyhýbaly.

4.

Luisa je smyslná, říkalo se mezi příbuzenstvem, když v necelých osmnácti otěhotněla. A také se říkalo: měli ji líp hlídat.

Stalo se to o prázdninách doma v Hradišti. Otcova hospo-

da večer co večer nabitá k prasknutí, dragouni tu měli manévry. Jakub byl v armádě na rok, z trestu, jako jiní čeští studenti, posluchači „obojího práva“, kteří demonstrovali proti rozpuštění českého zemského sněmu.

Večer se Luisa nesměla hnout z bytu v prvním poschodí, ani Cilka, o rok mladší sestra. Dům duněl mladými mužskými hlasy, Luisa a Cilka nahoře vyšivaly ubrus, každá z jedné strany, ažuru, veliký ubrus do Luisiny výbavy. (Potom ho stejně nedostala, zůstal pro Cilku, ale Cilka se nevdala.)

Večer nesměly z prvního patra na krok; Luisa se s Jakubem prvně potkala za bílého dne v půli července, otěhotněla pak v horkém srpnovém odpoledni v žitě za městečkem, přišla o věnec a hned otěhotněla, právě proto, že byli oba tak nezkušení a nevinní.

Zjistila to s hrůzou až zas ve Šluknově, hned ji vezli domů, takový skandál, v penzionátě u jeptišek těhotná schovanka. Doprovázela ji chápatá sestra Beata, té nebýt, asi by Luisa skočila do řeky.

„Takovou děvku, takovou couru pošleš do penzionátu!“ sípěla matka, jen co jeptišku vyprovodili. Před Beatou plakala do zástěry, rukama lomila, teď ji pláč přešel. „Za všechno můžeš ty, chtěl jsi mít z Luisičky něco lepšího, dobře ti tak, umí francouzsky, ale v seně rozhodí nohy prvnímu vojákovi.“

„V žitě, maminko, v žitě,“ podotkla tiše, avšak zřetelně Luisa. Dostala facku mokrou, pádnou dlaní, ještě o svatbě si přes tu tvář sčesávala lokýnky.

„Málem's ji zabila,“ vytkl ženě hostinský Strohbach.

„Radši bych ji viděla mrtvou než v takové hanbě!“

„Nerouhej se, Anežko. Aby tě pánbůh nepotrestal!“

„Už jsem potrestaná dost.“

„Ten chlapec si ji určitě vezme. Má vzdělání a je to slušný člověk.“

„Má holou prdel,“ utála rázně jeho žena a práskla za sebou dveřmi.

Svatbu měli v Boleslavi, v sedm ráno, ale stejně už vrabci v Hradišti cvrlikali, že Strohbachovic Lojzka se takhle narychlo musí vdávat. V Hradišti by byl plný kostel, tady pár babek, co se zdržely po ranní bohoslužbě; z Luisiny rodiny přišla jen otcova sestra Fanča, stará panna, která v Boleslavi bydlela. (Neměla švagrovou v lásce, upřímně řečeno jí tu hanbu přála.) Ženichovu stranu zastoupil Václav, Jakubův hluchoněmý bratr; dovezl koš jídla jak na velkou svatbu, a zatím tu byli jen čtyři.

Ještě za tmy přijel Jakub s Václavem pro Luisu, čekala oblečená, stejně nespala. Václav pomohl Jakobovi ze schodů dřevěný kufr s nevěstíným šatstvem, o výbavě nebyla řeč a ona se po ní neptala.

Když nasedali do bryčky, vyšel z chodby otec, snad jim chtěl popřát všechno dobré nebo jen říct sbohem, ale žena ho předběhla, odstrčila, a tam v podsíní rodného domu Luisu proklela.

„...nesmíš dojít klidu... už nikdy přes můj práh,“ vnímala Luisa útržky monologu. Ten slovník a dramatický patos odposlechla hostinská od kočovných heroin, co u nich v sále dávaly představení. Jakub ztuhl, ve tváři bledý jako stěna, hluchý Václav hleděl z jednoho na druhého, zmatečný tím divným požehnáním, kočí na kozlíku civěl s otevřenými ústy.

Tehdy Luisa zvedla z bryčky těžký dřevěný kufr a vyhodila ho na dlažbu, matce k nohám, otevřel se, padaly z něj sukně, jupky, spodničky. „To, co mám na sobě, brzo pošlu,“ řekla Luisa, „je to taky vaše.“

Posadila se, kočí práskl bičem a jeli.

V Boleslavi v kostele se k ní kočí přitočil a zeptal se tiše, váhavě: „Odpusťte, nic mi do toho není, ale tamta – tamta paní, to byla vaše macecha?“

Luisa jen zavrtěla hlavou, rty pevně sevřené, promluvit nedokázala. Tamta, pane, tamta byla moje maminka.

Potom u tety Fanči, která tu hrstečku svatebčanů vzala k sobě na oběd, začala Luisa krvácet a do večera potratila.

„Matka ji proklela,“ povzdechl Jakub, když byl u Luisy doktor a ostatní zatím čekali vedle v kuchyni.

„Neměla zvedat ten kufr,“ řekla Fanča realisticky.

Předčasné dítě se nenarodilo, všechno je v pořádku, žádný skandál. Jakub si našel zaměstnání, udělal zkoušky, najal byt; Strohbachovic Luisa žije v Boleslavi, provdaná za mladého právníka.

A přece ji vydědili. Hospodská na tom trvala. Drama se jí zalíbilo, chtěla ho sehrát až do konce. Do potlesku. Strohbach se bránil, ale nakonec podepsal.

Všechno, co kdy potom Luisu potkalo, brala jako důsledek té kletby. Také Jakobovu předčasnou smrt. A Zdeniny souchotiny. Kam se hne, cítí za zády stín své neúprosné matky. Tamta jí číhavě hledí přes rameno, kontroluje účinnost prokletí.

5.

Mše skončila, davy poutníků se hrnou z kostela ven, někteří zas v protisměru hlouběji do chrámu, kde v boční kapli visí zázračný obraz Panny Marie.

Luisa se neumí prodírat, možná by se sem později vrátila, ale sousedka Krafková ji táhne za loket a statným tělem rozráží cestu.

Uzdravil umírající dceru naší hraběnky, potvrdila poutnice z vojtěšské farnosti. Ten obraz má velikou moc, věřte tomu!

Pomodlily se, líbají zlacený rám, dole, v rohu, kam dosáhnou ústy, je už celý upatlaný, odřený. Luisa přemůže štítlivost, zakáže si ji, vroucně políbí pozlacené dřevo. Matičko Boží, slituj se nade mnou, zopakuj ten zázrak!

Vyšly z kostela do plného poledního slunce, na schodišti se k nim teď z obou stran vztahují ruce žebráků, jako by tu vyrostla alej s holými větvemi. Obdarují je, milosrdenstvím podpoří své prosby.

Dav poutníků se přelil do městečka, hospody už jsou jistě plné. Luisa, paní Krafková a ta paní od Vojtěcha, Melicharová se jmenuje, by stejně na oběd nešly, jídlo mají s sebou, je to levnější a víc, co jíš – žádné splašky.

„Můžem se najíst támhle za humny,“ ukázala paní Melicharová, „jsou tam keře, dávají stín.“

Šly mlčky, každá obrácená do sebe, po okraj naplněná zážitkem slavné mše. Luisa se cítila radostně povznesená, duši jak vykoupanou, tak intenzivní pocit milosti nezažila už od svých dívčích let. Snad právě dnes při té bohoslužbě jsem dosáhla odpuštění, napadlo ji. Snad se konečně kletba zlomila.

Co jí mělo být odpuštěno? Srpnové odpoledne v žitě, vlastně jen chvílka, je to dvaatřicet let. Přes třicet roků žila s Jakubem, přivedla na svět devět dětí, dvě už umřely.

Léčebnu budu hledat až po obědě, myslela si, nějak se ženským vymluvím a zajdu tam, za poledne bych beztak žádného nezastihla. Ani jí teď jednání v léčebně nepřipadalo důležité v milostiplné malátnosti, jakou prožívala. Možná že doma, stísněná šerou kuchyní, kam z pavlače páchnou záchody, malovala čerta na zeď. Láďa má pravdu, dělala z komára velblouda. Zdena se zkrátka nastydla, v té jejich ledové kamenné škole to není žádný div. Pojede na pár měsíců do léčebny a zas bude v pořádku, a jestli by ji nevzali, také žádné neštěstí: Luisa napíše Václavovi, pomohl víc-krát, pomůže zas. Václav je zlatý člověk.

V Hradišti mají dům jak hrad, patrový dům přes tři oblouky podloubí, všechny Luisiny děti by se tam vešly každé prázdniny a všechny by se při hospodě najedly, jenže nemůžou, nikdy tam nepřekročily práh, děti prokleté, vyděděné matky.

Hostinský Strohbach párkrát přišel, zaskočil k Ochranovům potají, dokud bydleli v Boleslavi. Jistě pak dával náramný pozor, aby se doma nepodřekl, měl by peklo.

„Já držím slovo,“ pyšnila se jeho žena, „co jednou řeknu, od toho neustoupím, kdyby mě na kolenou prosili!“ Říkala tomu pevný charakter.

Ještě je naživu. Hospodu vede nejmladší Julča s mužem, otec umřel, už to bude patnáct let. Anežka Strohbachová žije, spokojená se svým charakterem. Dvaatřicet roků nespátřila svou dceru Luisu, ani koutkem oka nezahlédla její děti, svoje vnučata.

„Tak co, paní, proč stojíte, pojdte se posadit,“ zavolala ta poutnice od Vojtěcha, „vám se tu nelíbí?“

„Hezky je tu,“ hlesla Luisa, jak probuzená ze spánku, a byla to pravda, hezky tu bylo, stinno, voňavo.

Vybalila jídlo, sekanou, chleba; vdolky si nechá na zpáteční cestu. Daly si navzájem ochutnat. Krafková měla smaženého králíka a paní Melicharová karbanátky.

Ve svahu nad mezí, na které se usadily, zaslechly za stromy dětské hlasy. Zvedla hlavu, ale pohled se zachytil o dlouhý, táhlý plot, velká zahrada tam byla, nebo sad, mladé stromy. Teprve po chvíli rozpoznala za plotem ty děti, osm nebo deset postavíček v čemsi tmavém, v černých hábitech – napadlo ji, že jsou to rubáše.

„Tuberáci,“ vysvětlila s plnými ústy Melicharová. „Tady je tuberácký sanatorium.“

„Proč choděj takhle oblečený? Aby se nikdo nenakazil?“

Luisa chápe, jak to Krafková myslí: aby se jim včas vyhnul – jako v době moru. Nemocní morem nosili zvonec: varovali.

„Ale to snad ne,“ zasmála se Melicharová rozpačitě (Krafková se teď lekla vlastních slov, rychle z boku pohlédla na Luisu), „to snad ne. Já nevím, proč to nosej. Možná proto, že se tmavá barva tak rychle nešpiní. A dohola je stříhaj kvůli vším.“

Ach bože, vždyť ty děti jsou skutečně dohola, takhle by zřídili i naši Zdenu, zděsila se Luisa. Ty krásný copy by jí ustríhli, copy jak zralá pšenice, oblíkli by jí černý rubáš. Jak by jí bylo, děvence mojí, kdyby se pođívála do zrcadla? (No tys to přivedla, tys to dopracovala, slyší Luisa za zády povědomý hlas. Sama's byla slečna z penzionátu a z vlastní holky dáš udělat kriminálnici! Živou mrtvolu!)

Do léčebny nepůjdu, rozhodla se. Napíšu Václavovi, vezmou Zdeničku na pár dnů na Šumavu, to jí taky prospěje. A něco jí přivezu, něco pro parádu. (Zdena je z Ochranovic holek nejkrásnější, všichni to říkají.)

U jednoho stánku Luisa vybrala emailové srdíčko na řetízkou. S pomněnkou, ta Zdeně půjde k očím. Pro ostatní děti koupila po obrázku anděla strážného, všem dohromady korunout cukroví.

Věděla, že své nejstarší, své nejkrásnější udělá radost, a to ji uspokojilo. Přece šla na tuhle pouť hlavně kvůli ní.

Pak v noci, v Praze, když s paní Krafkovou unaveně stoupaly od nádraží do svahu k Žižkovu, sladká euforie vyprchala, bylo dusno, na déšť, v ulici páchly kanály. Luisa měla hlad a špatné svědomí.

Růža Horáčková se určitě zeptá, jak jsem pořídila. Řeknu jí, že tam nebyli. Ne, řeknu, že je pro ně Zdena moc stará. Nahmátla v kapse pod kapesníkem papírek, co jí na něj Růža napsala jméno toho doktora, toho ředitele, a zmačkala ho na drobnou kuličku. Tu prohodila mřížkou do kanálu.

Vzápětí ji přepadla panika. Lekla se, až se zpotila: nevyhodila omylem emailové srdíčko? Bylo hezké a dost drahé, byla by ho škoda. Hrabala v hlubinách kapsy, ne, papírek se srdíčkem leží bezpečně u dna, je to v pořádku.

6.

Celé dětství budu slýchat od Luisiných mladších a méně krásných dcer: „Kdyby tenkrát naše matka dostala Zdenku do Luže, mohla ji zachránit. V Luži dělali zázraky.“

Následuje výčet příbuzných a dávných spolužáků, které v Luži zachránili. Na samém vrcholu trůní sestřenice Vilma Horáčková, ta byla na umření, a teď žije na Riviéře jako společnice francouzské hraběnky.

Až budu trochu rozum brát, usoudím, že přehánějí: ta Francouzka je nejspíš zámožná stará panna a Vilmu má za služku.

Záleží na tom? Vilma žije; věta holá, avšak ze všech nejpodstatnější. Kdyby byla dostala babička Luisa Zdenku do Luže, mohla taky žít. (Hrávala prý v ochotnickém divadle princeznu Zlatovlásku. Tím víc mě dojímal, že tak mladá umřela.)

„Nezapomeňte, jak byl Láďa proti tomu,“ připomene sestra Anna.

„Ten přímo zuřil,“ kývne Milada.

„Tak na něj matka nemusela dbát. Nic nám nedal,“ řekne Marie, „ale mluvit chtěl do všeho.“

„A Lidka to chytla od Zdeny.“

„Protože po ní dojídala. To já nikdy, já jsem nebyla chtivá.“ (Marie nosí na krku srdíčko s pomněnkou.)

„Ty ses štítila každého, Mařko,“ vytkne jí podmračená Anna.

„My byly malý a věčně hladový.“

„Hladový – a v Hradišti takovej majetek!“

„Měla se ozvat. Všecko si dala líbit.“

Neozvala se. Respektovala, co bylo sepsáno u notáře, podpis obou rodičů, podpis svědků. Sourozenci nic nepodepisovali, ale brali to jako hotovou věc. Když stařena v pozhnaném věku devadesáti let zemřela, rozdělili se a Luise nedali nic. Byla přece vyděděná.

Všecko si dala líbit. Přijala svůj úděl – i tak by se to dalo říci.

Vzepřela se vlastně jenom dvakrát v životě. Tenkrát rodičům, když nechtěli dovolit, aby se vdala za Jakuba, a potom Jakobovi – to jí bylo čtyřicet.

Ve čtyřiceti naposled otěhotněla. Jakub postonával. Měli šest dětí.

„Řekl jsem doktorovi, že dneska večer přijdeme, Luiso.“

„Ke Kleinům? Dneska?“

„K němu do ordinace. Všechno jsem domluvil, nemusíš se bát. Klein je na slovo vzatý porodník.“

„Porodník? Já budu rodit až za půl roku.“

„Prosím tě, Luiso! Netvař se, že nevíš, o čem mluvím. Další dítě si nemůžeme dovolit.“

„Kde se nají šest –“

Skočil jí do řeči: „Za chvíli mi bude padesát. Ládíka chcem dát študovat. A máme dluhy.“

„Nenuť mě, Jakube, prosím tě, nenuť mě k takovému hříchu!“

„Slibuju ti, že se to víckrát nestane.“ Odešel z kuchyně. Plakala nad sporákem, bezradná, zaskočená.

Večer jí připomenul: „Jdi se oblíct, Luiso, řekl jsem, že přijdeme před sedmou.“

„Vy někam jdete, maminko?“ Neodpověděla. Oblékla si čisté prádlo, lepší šaty, nové punčochy. Sametový kabátek, ten sváteční.

Když si ho v předsíni brala na sebe, jako by ji něco hodi- lo ke dveřím. Nějaká síla. Bez vlastní vůle vzala za kliku, stiskla ji. Tiše vyběhla ven, ani dveře nedovřela. A kvapem po schodech. Nevěděla kam. Ven do šera. Byl konec března, ještě se brzo stmívalo.

Za rohem v průjezdu stojí u zdi kříž. Velký, s klekátkem. Je blízko.

V průjezdu svítilo věčné světlo, kus dál u schodů blikala petrolejka. Luisa padla na klekátko: Matičko Boží, ať mě Jakub nenutí, abych zabila to dítě! I pod krucifixem se mod- lila k Panně Marii, své zástítě.

Nakonec na tom klekátku usnula. Probudil ji domovník, který šel zavřít vrata.

„Propána, to už je devět?“

„Deset, milá paní. Od půlky března zavírám o desáté.“ Hrklo v ní. Běžela pustou ulicí, na rohu potkala Ládu. „Pro- sím tě, mami, kdes byla?“ vyjel podrážděně. „Všude jsme tě hledali!“

Marie čekala nahoře ve dveřích: „Ty nemáš, mami, ani trochu ohledu.“

Zdenka myla nádobí od večere. Jakub stál v kuchyni u okna, mlčky se ohlédl, bledý, přepadlý. Zestárl, napadlo

Luisu. Buď si toho dříve nevšimla, nebo zestárl za ten dnešní večer.

Tak jak byla, ve svátečních šatech, začala z rozpaků utírat talíře.

O doktoru Kleinovi nemluvili. Když Luisa počátkem léta viditelně přibírala, synové od ní odvraceli pohled a Marie řekla Anně v předsíni, hlasitě, aby to Luisa slyšela: rodí jako králice.

Dítě se narodilo na podzim. Jen co si odbyla šestinedělí, stěhovali se do menšího bytu. Proдали také všechny obrazy. (Vhodný okamžik: nezůstanou po nich obdélníky na zdi.)

Jakub zemřel dřív, než to nejmladší dítě začalo chodit do školy.

Babička Luisa k nám jednou za čas přišla, bydlela teď u tety za rohem. Drdůlek v týle, pod svraštělým tenkým krkem límeček sepnutý broží. Brož z korálků a bílý límeček naznačovaly, že návštěva u nás je slavnostní událost. (Tahle dcera se moc dobře vdala. Dává si prát a má i posluhovačku.)

Skoupá na slovo, seděla vzpřímeně v kuchyni u okna. Pila ráda kávu. Bábovku nekousala z krajíčku, ale ulamovala. (Penzionátní výchova se nezapře.)

„Jak se ti vede, mami?“

„Ale to víš...“ Taky věty ulamovala. Málokterou dořekla celou. Za hodinku se zvedla: „Tak myslím, abych šla, protože...“

Dcera ji nezdržovala: „Ilonko, běž babičku doprovodit.“

Běžela jsem kus před ní a jenom k rohu. Tam jsem na ni počkala. Povinný polibek: rychlý, letmý dotek. Měla chladnou tvář s tenkou, napjatou kůží. Hladkou tvář, divně nepřítomnou. Nepřítomnější, než byl dědův stín na vybledlé fotografii.

Dědu bych myslím měla radši, i když mě málem zabil. Moje nemluvná, chladná, vyhořelá babička mi kdysi zachránila život. Jsem dcera toho nejmladšího dítěte.

7.

Chodila jsem do tercie, když k nám na školu přišel nový katecheta, mladý hezký premonstrát v bílé sutaně. Tak mladý, že se chudák ještě červenal. Za pár dnů kterási spolužačka přinesla knížku: „Holky, to si přečtěte!“

Jediný exemplář koloval podle zasedacího pořádku. Dospěl jen do páté lavice u okna: tam češtinářka knihu zabavila. Přistihla Jarmilu Polákovou, jak si ji čte pod lavicí.

Baba nemožná. Nadiktuje nám do sešitu: František Hamza, spisovatel, občanským povoláním lékař. K tomu dva leptočty: narozen, umřel. Hlavní díla. Navrčet zpaměti. Ale jeho knížku nám sebere.

Podářilo se sehnat jiný výtisk. Pozdě. Ten sličný premonstrát, co u nás učil katolické náboženství, mezitím změnil působiště.

Teď už jsme nad románem mohly jenom tesknit. Snít příběh o knězi, který vroucně opětoval dívčí lásku. Obávám se, že víc jsme si z Šimona kouzelníka tenkrát neodnesly. Všechny jsme do toho katechety byly zamilované. (Pět pater dívčího gymnázia. Strašná představa!)

Teprve po mnoha letech a docela náhodou se mi spojí jméno Františka Hamzy (spisovatel, občanským povoláním lékař) s Luží, kde dokázali zázraky. S Luží, kde by byli jistě zachránili moje dvě tety, Zdenu i Lídu. Obě jsou dávno mrtvé; plavovlasá Zdena už od mládí. Teprve po letech pochopím, jaké jméno měla babička napsané na tom papíru, co hodila do kanálu. A třebaže tím nic nemohu napravit, vydám se sama na cestu za doktorem Hamzou.

II.

1.

František Hamza přišel do Luže v listopadu 1897, čtyři měsíce po promoci a krátce po sňatku s Julií Závodskou, svou studentskou láskou.

„Omyl. Hamza sem přišel roku 1896, ještě za svobodna!“ přeruší mě Anna Obalilová s jistotou, jako by to všechno pamatovala.

Lužská městská kronika, kniha barvitě vedená a sdílná, o Hamzově příchodu do městečka mlčí. Dvacet let se v ní bude hemžit jeho jméno: dr. Hamza tohle, dr. Hamza tamto, starosta Hamza rozhodl, starosta Hamza získal pro obec... Jen o jeho příchodu a odchodu nepadne ani slůvko.

„Červeným písmem by měl být zaznamenán den Hamzova příchodu do Luže,“ zapíše si později ředitel školy Václav Svatek. Není. Červeným, ani černým, které časem zezelenalo.

Určitě je to lepší, utěšuji se, než aby po něm zůstala jen dvě data: přišel, odešel; nic mezi tím.

S Annou Obalilovou přistoupím na kompromis: možná, že přijel do Luže ještě jako student. V roce šestadevadesátém, na pár dnů. Snad i na pár týdnů, tehdy lidé tak nepospíchali. Měl dobrý důvod: chtěl se tu porozhlédnout. Hledal přece víc než jen místo venkovského lékaře. Potřeboval obhlédnout terén. Uvážit, zda poloha městečka a příroda v okolí odpovídá jeho záměrům. Jací jsou lidé, jaké ovzduší. Ovzduší v původním i přeneseném smyslu slova.

V listopadu 1897 sem přesídlil natrvalo. Aspoň si myslel, že natrvalo. To, co měl v plánu, vystačilo na dlouhý lidský život.

Odejde odtud – nerad – za dvaadvacet let. Kronika o tom

opět pomlčí. Ale proč hovořit o zklamání, rozčarování, o hořkosti, když je mladý lékař teprve na začátku? Proč předbíhat už tak dost kvapný úprk života?

2.

Městečko Luže leží mimo železniční trati. Manželé cestovali vlakem do Skutče, tam si u nádraží najali kočár. Vezli s sebou jen to nejnnutnější. Dva cestovní koše, Julinčinu okrouhlou krabici na klobouky, Františkův lékařský kufrík, který voněl novotou.

Objednal předem dva pokoje v hotelu Pošta.

„Mladinká,“ zašeptala hoteliérka svému muži, když Hamzům nesla do jídelny pozdní oběd. Špatný odhad: Julii bylo šestadvacet. Nijak zvlášť mladá na novomanželku.

Prý se o ni začal ucházet, když jí bylo šestnáct a jemu dvacet let. Omyl. Na stránkách čtenářského deníku, který si vedl jako gymnazista, jsem našla krasopisně vepsáno: Julie Závodská. Chodil do oktávy? Do septimy? Řekněme, že mu bylo osmnáct. Julii čtrnáct. Studentská láska.

Vnoučatům vyprávěla, jak ji mlynářovic Frantík asi čtyřletou „zazdíval“ u kůlny čerstvě naštípanými polínky. „Abys mi neutekla!“

Neutekla. Zády se opřela o vyhřátou stěnu kůlny, zavřela oči a čekala. Blaženě čekala.

Vydržela jí ta blaženost? Kamarádky se vdávaly, chodila za družičku. Potom na křtiny. Snad i na dětské pohřby. Čekala. Posílal jí dopisy, v každém na tuhé kartičce verše. Něžné milostné básně hálkovského ražení. Převazovala štůsek pentličkou a čekala.

Neprovdaná dívka po pětadvaceti, to byla pro vesnici stará panna. Podstoupila ten úděl. Čekala, až František v Praze dostuduje.

Co vlastně dělala Julie Závodská celé ty dlouhé roky? Vypyávala jsem se v rodině. Nevěděli: je to dávno. Jistě se

učila vařit. Pomáhala s domácností, s mladšími sourozenci. Šila si výbavu. Rok, druhý, třetí – deset let. Také vedla účty v otcově malé tkalcovně.

Potom – zas zcela náhodou – jsem dostala do ruky jednu memoárovou knížku. Napsala ji Magdalena Matoušková, rodačka z východních Čech; mimo jiné vzpomíná na svůj pobyt v malém pražském penzionátě paní Patočkové, která za pomoci manžela, gymnazijního profesora, otrkávala dívky z lepších venkovských rodin ve velkoměstě. Chodila s nimi do divadla, na plesy; pan profesor se staral o zásobu dobrých knih.

Aby se slečny osmělily i v zábavě s mladými muži, zvali Patočkovi na čaj univerzitní studenty, někdejší profesory žáky, a jejich přátele.

V prvním poschodí domečku byla teráska, obrácená do dvora a plná květin... na tu terásku chodívali posedět mládenci, a každá z nás po některém pošilhávala, píše Magdalena Matoušková. Jména, jež uvádí, se později dostala do naučných slovníků: Niederle, Drahorád, bratři Kramářové... *Sedával tu i Hamza, medik s mnoha semestry, předseda mediků a funkcionář mnoha spolků... jeho nevěsta Julinka bydlela tu s námi.*

Školní rok 1896–1897, poslední rok Hamzových studií. Přinejmenším v tomto roce žila tedy Julie v Praze v Opatovické ulici, nejstarší z chovanek penzionátu u Patočků. Zůstala zde až do poloviny července, počkala na Františkovu promoci. (Snad právě 15. června, v den promoce, šli pak spolu k fotografovi, do ateliéru J. Tomáše na Václavském náměstí. Julie dívčí, křehká, prostovlasá. S velkýma, smutnými očima. František je šťastný, působí rozšafně; vlasy už mu trochu ustupují z čela. Na sobě má rozhalenou čamaru, ten vlastenecký plášť, a vestu pod ní dopne jen tak tak. Příští jaro mu bude již třicet let; podle dobových měřítek je to tedy muž středního věku.

(Snímek byl v každém případě pořízen ještě za svobodna. Salónka zdobená secesním ornamentem má na rubu věnová-

ní blíže nejmenovanému strýci. Věnování z 19. 9. 1897, zhruba šest týdnů před svatbou.)

Julie Závodská, dcera soukeníka, a MUDr. František Hamza, syn mlynáře (oba z Kletečné), uzavřeli sňatek v sobotu 30. října 1897 v Humpolci. V evangelickém kostele; Závodských byli evangelíci.

3.

Vnucuje se mi závažná otázka: proč vlastně nadaný mladík Hamza studoval medicínu dlouhých deset let? Kolegové, kteří s ním promovali současně, byli o čtyři, pět roků mladší než on. I zmíněná M. Matoušková přece podotkla: *František Hamza, student s mnoha semestry. A také: funkcionář mnoha spolků.*

Funkcionář mnoha spolků, který na dovršení všeho začal psát.

Ještě jako gymnazista napsal svoji první hru. Jmenovala se Král králů, uvedli ji spolužáci v Havlíčkově Brodě. V létě roku 1890, při studentských slavnostech v Humpolci, sehráli místní ochotníci Hamzovu jednoaktovku Starosta. Přibližně ve stejné době (6. 6. 1890) posílá se zdvořilým dopisem Svatopluku Čechovi do Květů dva fejetony, vyňaté z přednášek spolku Slávie.

Od jara 1891 se naplno rozjely přípravy budoucí národopisné výstavy. Bezpočet přednášek, peněžní sbírky, vyhledávání etnografických památek. Student Hamza se toho všeho s horlivostí účastnil. Dokonce dvojnásob; doma na Humpolecku, a stejně intenzivně i na univerzitě. Natolik intenzivně, že ho zvolili předsedou akademického odboru výstavy. Nebyla to funkce honoris causa, ale spousta práce, čtyři roky práce, až do skončení výstavy.

V tom roce 1891 se šíře ostatních zájmů poprvé vymstila na Hamzově studiu: nezapsal se do letního semestru. To znamená, že zavčas nesložil předchozí zkoušky.

František Hamza a Julie Závodská po promoci a určitě před svatbou

Doma ho asi nepochválili. Měli mlýn, ale také měli sedm mladších dětí. Sedm krků. Tak ať se hledí sebrat a všechno dohonit.

Organizoval, předsedal, přednášel, psal. Jak mohl ještě stihnout zkoušky v termínu?

Víc ho bavilo organizovat, přednášet a psát, než se dřít na zkoušky, usoudím tvrdě. Potom mě napadne: třeba to v té chvíli považoval za důležitější. Třeba to právem považoval za důležitější.

Jaká byla jeho doba? Jaká byla Praha, když sem na podzim roku 1887 přišel maturant od Humpolce, z té tiché, vzdorovité krajiny, které se říká Zálesí?

4.

Pohled o století zpátky mívá zvláštní optiku: idylizuje. Nasadí člověku růžová sklička. Vidím krásné město, sice provinční, avšak výstavné, se stopami zašlé slávy. Malebná zákoutí. Řeka na obou březích i na vodě plná života. Město není zvlášť velké, ještě všude doběhneš po svých. Teprve nedávno a neúplně padly hradby. Dosud stojí statky a letohrádky v rozlehlých vinicích, v ovocných sadech. Pavlačové domy nových periferií polidštuje sousedská pohoda, podbarvená tóny flašinetu.

Ve dvorech nebo v suterénních dílnách se hlučně přičiňují řemeslníci. Na žactvo shlíží z průčelí školních tříd JCV František Josef I. Shlíží již na třetí žakovskou generaci. Jednou za pár let se portréty vyměňují, neboť i Císařské Veličenstvo čas od času stárne.

O polednách za zvuku chrámových zvonů jdou všichni na oběd. Polévka se ságem. (Kdopak už dneska ví, co to bylo ságo?) K večeru sousedé sedají na zápraží. V pivovarských zahradách hrají tamburaši. (Má někdo ponětí, co to jsou tamburaši?)

Po kočičích hlavách dláždění hrkotá pozdní bryčka. Pak

pohasnou světla v oknech, až zůstane jen to jedno v prvním poschodí. Matně žlutý přisvit petrolejky, jak na obrázku od Schikanedra. (Profesoru Jakobu Schikanedrovi je něco přes třicet, učí kreslení a málokdo o něm ví, že také maluje.)

I to jediné okno pohasne, kroky strážníka tichnou za rohem, nad Prahou se rozprostře tajuplná noc.

Idyla. Jenže omyl, vážení. (Lákavý omyl, jako každá iluze.) Praha té doby se podobala kotli. Pěkně to v něm vřelo.

Padaly středověké čtvrti, gotika negotika, hlava nehlava. Město rostlo do výšky i do všech stran. Chystalo se spolykat přilehlé obce. Zavádělo technické novoty: telefon, lampy na elektřinu. V Podolí zahájila provoz vodárna. Z nároží a náměstíček mizí (jaká škoda!) staré kašny, zavádí se (jaká vymoženost!) vodovod. V lepších domech se budou (stydlivě) chlubit prvními splachovacími záchody.

Uvážíme-li, že toto vše a leccos dalšího se v Praze událo za nějakých pět let, je to pro pány v kaiserroku důvod k hrdosti.

Muži v čamarách nejsou tak spokojeni. Nelibě nesou poněmčovací snahy Rakušanů. Ti rozhodněji z nich ztrácejí trpělivost.

Už nás vedou naši vůdcové pětadvacet let, a pořád k ničemu, a nám je to jedno, napsal v novoročním fejetonu 1. 1. 1885 Jan Neruda. *Jsme tak tiší, tak hanebně střízliví...*

Tiší a střízliví tiše a střízlivě pracovali. Skládali zkoušky v termínu. Promovali v pětadvaceti. Dělalí rodičům radost.

5.

Optika pohledu o sto let nazpátek zkresluje hloubku, zpochybňuje vzdálenosti. Dění z let 1885, 1889 nebo 1891 se ve zpětném zrcátku řadí vedle sebe, jako by se odehrávalo současně, málem o překot.

Jenom pět roků předtím, než maturant Hamza přišel do Prahy, získali Češi znovu českou univerzitu. Neměli ji dvě a půl století. Její návrat znamenal víc než pouhou výuku

v rodné řeči: na školu přišli mladí průbojní profesori. Například Tomáši G. Masarykovi bylo teprve dvaatřicet let.

Nechtěli uzavírat nové myšlenky do zdí vysoké školy. Potřebovali časopis, který by hovořil k české inteligenci: ke studentům, ale také ke všem středoškolským profesorům, lékařům a právníkům, kteří žijí roztroušeni v menších městech. Založili měsíčník Athenaeum. Ne hned, jak by se ve zpětném zrcátku zdálo: teprve tři a půl roku po obnovení české univerzity.

Když František přijede domů na prázdniny, zasednou hned první večer na kuchyňské lavice ve mlýně nejbližší sousedé, dychtiví novinek. Až události dostanou spád, až bude Praha ve varu, sejde se jich často plná šalanda. Tak povídej, Františku, však jsi rovnou u toho, a tobě věříme, že nám všecko řekneš podle pravdy.

6.

Námětem debat byly denní události, politika Vídně, a také urputný spor, jenž znovu a znovu vybuchoval a vlekl se celá léta. Spor o dva svazky básní.

Dávno, za mládí jejich dědů, na podzim roku 1817, objevil muž jménem Václav Hanka (poeta a znalec staroslovanských literatur) v kostelní věži městečka Dvůr Králové nad Labem nějaké polorozpadlé listy a pergamenové svitky. V zápětí napsal nadšený dopis učenci Josefu Dobrovskému: Našel jsem prastaré verše, česky psané, epické básně ze života našich dávných předků!

Dobrovský a Palacký rukopis posoudili, za dobu jeho vzniku označili sklonek 13. století. Po knižním vydání v Čechách následovaly překlady do cizích jazyků: svět se dověděl, že tam v severozápadním cípu Rakouska žijí nějakí Češi, prý je to starý kulturní národ. Podivuhodný nález uvítaly takové osobnosti jako Goethe, Chateaubriand, Grimm. A nastojte! Rok po prvním objevu je tu – opět

s Hankovým přispěním – další rukopis, tentokrát v obci Zelená Hora.

Příliš mnoho štěstí najednou. Sám Dobrovský tentokrát zpozorněl. Něco se mu na tom nepozdávalo. Ale pro národ znamenaly ty básně velikou vzpruhu. Znovunalezené sebevědomí. Když pak (i díky těmto veršům) doba dozrála, inspirovaly nejpřednější české umělce, básníky, malíře, hudební skladatele. Na českých středních školách se žáci učili celé dlouhé pasáže eposu o hrdinném Jaroslavovi, o kněžně Libuši. František Hamza má v gymnazijní čítance báseň Libušin soud opatřenu mnoha vlastními, tužkou vepsanými poznámkami.

Snad rok nebo dva poté, co František ten údajně dávný epos zaujatě studoval, vyrukuje filolog Jan Gebauer ve zmíněném časopise Athenaeum s názorem, že Rukopis královédvorský a Rukopis zelenohorský je třeba znovu zkoumat. Naznačí – byť s mnoha omluvami – pochybnosti o jejich původu.

(Pražští Němci vyjádřili podezření, že Rukopisy jsou padělek, již roku 1859. Tehdy ještě žil Václav Hanka a na příslušného redaktora listu Tagesbote aus Böhmen podal žalobu. Spor se táhl až k Nejvyššímu soudu, který žalobu nakonec zamítl s tím, že kdyby byl někdo označen jako autor podvrhu, „...*taková jistota by pravděpodobně založila a zvýšila jeho literární slávu*“. Tvrzení sice oprávněné, samu pravost Rukopisu však obejde po špičkách.)

V březnovém čísle Athenaea z r. 1886 naváže na shora zmíněného Gebauera Tomáš G. Masaryk. Žádá rozbor jazykové stránky, rozbor chemický, rozbor použitého písma, rozbor historický. V závěru článku se vyjádří jednoznačně a rázně, jak mu bylo vlastní: čest národa si nežádá obhájení Rukopisů, čest národa vyžaduje poznání a obhájení pravdy.

Kdybych si ten příběh vymýšlela, patřil by asi student Hamza ke stoupencům Masarykovým od samého počátku. Skutečnost byla jiná, na studentské půdě i v té šalandě v Kletečné

František Hamza, student lékařské fakulty

vášnivě hájil pravost rukopisů. Ještě ve své stati Z dějin českých mediků, kterou vydá r. 1895, pochválí Akademický čtenářský spolek mimo jiné i za to, že stranil hajitelům Rukopisů.

Šest let potom, roku 1901, bude mezi prvními hosty, které Hamza pozve do nově otevřené léčebny, právě Masaryk. Určitě ne proto, že by zatím stoupla jeho hvězda. Naopak, vystoupení proti antisemitské hysterii, podnícené domněle rituální vraždou v Polné, vyneslo Masarykovi ještě zavilejší nenávisť, zvláště na venkově. Kdekoli se objeví, tlupy hurá-národovců ho vítají řevem, pískotem. I huř; v Benešově na nádraží čekali s býkovi a noži. V Plzni chrstli kyselinu do tváře omylem člověku, který se Masarykovi podobal. Za dvacet let i tam všude budou jásat vstříc prezidentu Osvooboditeli. Jestli ho však Hamza pozval roku 1901, zval vědce a nebojácného psance, nikoli miláčka národa. Svědčí to o jednom: sám Hamza v té době ledacos pochopil.

Patrně pochopil i základní Masarykovo stanovisko: je lépe připustit si trpkou pravdu, než se přidržovat iluze. Národ (i jedinec) schopný uznat svůj omyl, mravně vyrostle.

7.

Malý národ, probouzející se z mrákot, nápadně podobných agonii, hledá vzor. Oporu. Vyspělejšího druhu.

Nejblíže byl slovanský bratr Rus. Jenže co čekat od těžkopádné, ospalé, imperiální říše? Z rusofilských snů léčil své krajany už Karel Havlíček, později také Palacký. Koncem 19. století pokrokoví Češi vsadili na Francii.

Roku 1889 se slaví sté výročí Velké revoluce; Paříž připravuje světovou výstavu, i v Praze jsou jí od jara plné noviny. Čerstvě zřízená cestovní kancelář na Václavském náměstí nabízí cesty všech cenových kategorií. Urbánkovo nakladatelství vydalo francouzskou konverzaci pro začátečníky, plán Paříže, plán výstavy a slovník, vše s patřičným předstihem.

Medik Hamza do Paříže nepojede, ani Luisa a Jakub Ochranovi. I zlevněná jízdenka druhé třídy stojí, málo napat, 65 zlatých, třetí třída s dřevěnými lavicemi o dvacet zlatek méně, ale peněz je to dost, za sedm zlatých koupíš v té době anglickou látku na oblek.

(Ochranovi už měli čtyři děti a nejezdili nikam. Kdysi, v počátcích manželství, se vypravili k Václavovi do Kdyně, aby Luisa poznala Jakubův rodný kraj. A později chodívala na poutě. To bylo všechno.)

V době světové výstavy se v Paříži konají nejrůznější sjezdy. Také sjezd tělocvikářů, vrcholit má mezinárodními závody. Evropské země chystají stovky cvičenců, svou účast přislíbil také pražský Sokol.

Závodníci trénují po pracovní době, cestu a pobyt si hradí každý sám. Termín odjezdu: pátek 4. června.

V úterý přišel zákaz: výprava Sokolů do Paříže se nepovoluje. Důvod neuveden, je však nasnadě: přihlásili se ne jako Rakušané, ale jako Češi. Případný úspěch by podpořil vlastenecké nadšení.

Řešení se našlo. V pátek z Prahy vyjeli soukromí cestovatelé, na pařížském Gare de l'Est v neděli časně ráno vystoupí gymnastická výprava pražského Sokola. Bouřlivě uvítána, neboť se tu dobře ví, že přijela navzdor zakazu.

Přijeli, závodili, zvítězili. Vyhráli všechno, co se vyhrát dalo: bradla, hrazdu, skok do výšky i do dálky. V jednotlivcích obsadili deset prvních míst, pochopitelně zvítězili i jako družstvo.

Když pochodovali v závěrečném průvodu, zástupy na Champs-Élysées volaly slávu Čechům. Nikoli Rakušanům.

A co teprve nadšení, s jakým je uvítala Praha!

Slavnostně vyzdobený Žofín v neděli 7. 7. 1889. V záhonu proti hlavnímu vchodu čtyři metry vysoký model Eiffelovy věže, zahradníci jej sestavili ze samých smrkových větvíček. Na večer připravena bohatá iluminace a ohňostroj.

Mezi sedmi tisíci návštěvníky byli patrně i Ochranovi; Jakub, činovník Sokola, měl nárok na zlevněné vstupenky.

A česká medicína přišla jistě celá. Ještě jsme neřekli, že absolutní vítěz z Paříže, gymnasta Fiedler, je medik.

Dechovka dirigenta Kmocha z Kolína spustila Marseillaisu a celý ostrov zpíval s ní. (Tiskárny včas připravily text hymny včetně fonetické verze.)

„...le jour de gloire est arrivée...“

Den slávy přišel.

Do Prahy ještě ne, ale tušili ho, i přes dálku, jakou je v životě lidském třicet let.

8.

Koncem onoho slavného léta se v Paříži sejde i mezinárodní sjezd studentů. Čeští vysokoškoláci poslali deputaci s pozdravným dopisem.

„...*Marny jsou snahy hojných našich nepřátel, usilujících o záhubu naši, my vzneseme se opět k bývalé svojí slávě...*“

V Praze c. a k. místodržitelství tři týdny přežvykuje tu neslýchanou drzost. Pak zakáže Akademický čtenářský spolek, jehož výbor byl pod zdravicí podepsán.

Pro studentské hnutí je zákaz spolku těžká rána, ale rozněvá i dávné absolventy, vlastně už dvě generace lékařů, právníků, filozofů, kteří v mládí byli jeho členy.

Spolkový majetek zabaven, místnosti zapečetěny. Dvacet tisíc knih z knihovny AČS odveze policie do prostorů zrušené Svatováclavské věznice.

Zdařilá metafora: knihy v kriminále.

9.

Studenti se pokoušeli založit nový spolek. Předložili úřadům ke schválení návrh stanov, byl však zamítnut. Co teď? Mají zůstat bez organizace?

Řešení se našlo. Dokonce skvělé řešení: je tady přece li-

terární a řečnický spolek Slávie. Ne příliš průbojný, nijak zvlášť početný, ale povolený. Povolený!

Vstupujte do Slávie! Heslo zimního semestru 1889–1890. Překvapená Slávie přijímá, kypí a bobtná. Zjara má už přes tisíc členů. A začíná vyvíjet nebývale mnohostrannou činnost. Najímá nové spolkové místnosti, zřizuje knihovnu. Objednává odborné zahraniční časopisy, které bývaly v knihovně AČS naprostou samozřejmostí. Na to vše je zapotřebí peněz. Pomohou právě ti (často dobře situovaní) akademici starších generací, pobouření zrušením svého spolku.

Při pohledu o století zpátky je to báječný happy end. Radujme se, veselme se, všechno dobře dopadlo. Skutečnost byla méně růžová. Divoké schůze, srážky s konzervativním křídlem „domácích“ ve Slávii. Z jejich pohledu jsou noví členové prostě vetřelci a uzurpují moc.

Konzervativci nakonec ze Slávie odešli. Založili si (bez potíží) novou organizaci. A teď pozor, následuje pikanterie: nazvali ji Akademický čtenářský spolek. Na vztek studentům, nebo na doporučení úřadů? Zdánlivá kontinuita skýtala naději získat pro sebe zabavený majetek starého AČS.

Ale kde v tom všem vzdáleném, vzrušeném hemžení zahlédnout mediáka Hamzu? Přece jen: jako první se od zfalšovaného AČS distancoval studentský rodácký spolek Sáza-
van, kde byl Hamza místopředsedou.

10.

Jaro 1890 začalo v Praze sérií demonstrací. Je k tomu dobrý důvod: nedávno ve Vídni rokovali o budoucnosti českých zemí v říši. Přizvali však jen povolné staročechy. Mladočechy ne, jsou v opozici, ještě by oponovali.

Podle jedenácti bodů čili punktů, jež rakouská strana navrhla, mají být české země rozděleny na oblast německou a německo-českou. (V části smíšené patrně připustíme češtinu jako druhý úřední jazyk. Z německých oblastí se Češi

buď odstěhují, nebo se poněmčí. Prozíraví občané již přehlašují děti do německých škol; co kdyby pak na ně nezbylo místo v lavici?)

Staročeši si popudili národ, v příštích volbách na svoji kompromisnost doplatí. Získají pouhé dva poslanecké mandáty; jeden z nich za volební kurii Pelhřimov–Tábor–Humpolec, v Hamzově rodném kraji. Jistě ho to nepotěšilo.

11.

Roku 1891 bude v Praze, na Výstavišti u Královské obory, Zemská jubilejní výstava. Jubilejní proto, že před sto lety, k počtě korunovace Leopolda II. českým králem, se uskutečnila průmyslová výstava v Klementinu. (Druhá na světě, za londýnskou expozicí z roku 1756, budou říkat všichni, kdo zapomněli na Veltrusy. Roku 1754 tam Rudolf, hrabě Chotek, uspořádal dvoudenní vzorkový veletrh – nebo též průmyslovou výstavu – v zámeckém parku. Dva roky před Londýnem.)

Jako trest za to, že se Češi brání proti punktacím, vyzval teď Klub německých poslanců německé podnikatele, aby výstavu bojkotovali: Češi to sami nedokážou.

Jenomže natruc Češi dokážou divy. Zemská výstava se stane záležitostí celého národa. V této situaci učinil panovník až překvapivě inteligentní tah: rozhodl, že jeho soukromé statky v Čechách výstavu obešlou. A sám nad ní převzal patronát.

Výstava byla zahájena v polovině května. S trochou jízlivosti k předkům podotkněme, že sice byla zahájena, nikoli však hotova. Zpravodaj Národních listů bravurním obrazem učinil z nouze ctnost: *Je to koketně nedbalková toileta při dokonale již rozvinutých tvarech, svádí P. T. čtenářstvo. ...Návštěvníci vidí nejenom, jak výstava vypadá, ale také jak se dělá – později přijdou znovu, aby shlédli dovršené dílo.*

Ani tak důvtipná snaha nemohla však utajit citelné nedostatky prvních dnů. V termínu nevzlétl (upoutaný) vyhlídkový balon. Netryskala fontána. Zahájení provozu petřínské

lanovky odložili o dva týdny. V expozici výtvarného umění se dokázali orientovat pouze znalci: chyběl katalog, u části obrazů a soch scházely i popisky. Teď však bez ironie: vzdor počátečním nedostatkům výstava začala. Přitahovala početné návštěvníky. Češi se mohli pyšnit: dokázali jsme to. Sami. Samostatně.

Samostatně! Důležitý poznatek.

12.

Sjezd slovanských studentů, svolaný na polovinu května do Prahy, úřady zakázaly. Zákaz přišel pozdě, delegáti ze Záhřebu, Krakova i Vídně již přijeli.

Co teď? Uposlechnout povel shora, ukázat kolegům výstavu, připijeme si a zas jeďte domů, kamarádi, adié?

Policie pojala důvodné podezření, že sjezd se hodlá sejít. Tajně. Ale kde? (Vzácná situace: nenašel se donašeč.)

Vsadili na Konvikt. Slavnosti, jak známo, pořádají Češi na Žofíně. Buřičské schůze, to bývá záležitost Konviktu. Obsadit přístupové cesty!

Od rána přišlo. Fedruše vhlly na Perštýně, na Betlémském náměstí. Kromě občasných kolemjdoucích však nikdo nepřicházel. Velitel akce vyslal průzkum na Žofín. Taky nic. V odpoledních hodinách dán mužstvu povel k návratu na základnu. U Konviktu mokla jenom zesílená patrola.

Studenti zatím zasedali tam, kde je nikdo nečekal. Rozdělení podle národnostních sekcí, tísnilo se v redakci svého časopisu a v přilehlém bytě redaktorů bratří Hajnů v žižkovské Krásovce.

Hlavní téma: příští federální uspořádání rakousko-uherského státu.

Ještě s ním stále počítali. Volali Pereat, Ať zhyne, ale žádali dosud jen politickou reformu. Trochu rovnoprávnosti, trochu pokroku, sociální spravedlnosti, svobody. Snad právě tehdy Rakousko-Uhersko propáslo svoji poslední příležitost.

Mimochodem, do Krásovy ulice na Žižkově, kde zasedal studentský tajný sjezd, se o pár let nato přestěhují Ochranovi. Až Luisa porodí poslední dítě.

Zatím ještě s úsilím platili komfortní byt o kus výš, v Bořivojově ulici, nad srázem prudce spadajícím k žižkovské plynárně. Vlastní záchod, v kuchyni vlastní vodovod, komůrka pro služku. Služku už nemají, komůrku si vydobyl nejstarší syn Láďa.

Výhled z kuchyně (do dvora, s plynárnou u dna) Luisa milovala. Jak vějíř se tu rozevíralo panorama Prahy, od strání nad Smíchovem přes Petřín k Hradčanům, po hřebeni Letné až ke vzdáleným vrchům za městem. Moje chladná, málomluvná babička zjihla a ožila, když vyprávěla, jak večer vídali barevnou záři výstaviště. Duhové proměny světla nad Křížíkovou fontánou. Girlandy žárovek v ulicích Letné a Holešovic. Pokud vál vítr od severu, páchla jim do oken plynárna, ale také slyšali útržky hudby. V jedenáct večer trojí bučivé zahoukání, upozorňující, že se výstava zavírá. Díky tomu výhledu jako by chodili na výstavu každý den. Překrásné léto.

Ještě odtud Luisa uvidí světla národopisné výstavy v pětadevadesátém. Potom se odstěhují dolů do Krásovky, kde budou mít menší byt, společný záchod na pavlači, vodovod na chodbě a už vůbec žádnou vyhlídku.

13.

Koncem léta 1891 zemřel v Praze Jan Neruda. To dokáže snad jen satirik. Umřít si v době, kdy vrcholí národní radovánky. Jako by měl až po krk všech těch kokard, šerp a proslovů.

Pohřbili básníka na Vyšehrad, ohromné shromáždění, černé šerpy, černé kokardy, proslovy. Pomník později zaplatila Nerudova hospodyně Anna Haralíková.

Toto je pouze náhled elektronické knihy. Zakoupení její plné verze je možné v elektronickém obchodě společnosti eReading.